

Production-Distribution Pattern of Local Southern Weaving and Potential of Southern Weavers

Amporn Sornprasit¹ and Wanna Prayukvong²

¹M.Sc.(Pharmacology), Director

E-mail: samporn@ratree.psu.ac.th

²M.Econ.(Economics), Deputy Director

Arts & Culture Center, Prince of Songkla University

Abstract

The objective of this paper was to survey the production-distribution patterns of local cloth weaving in southern Thailand, and determine the potential of southern weavers by using the 244 samples of survey data supplied by both working and retired weavers from Surat Thani, Nakorn Si Thammarat, Trang and Songkhla provinces.

The production-distribution pattern survey showed that most weavers were middle-aged housewives, with income from weaving of ~3,000 baht per month. Even though they started learning to weave from their mother, they had gotten an additional learning from various ways such as training, learning by themselves and their neighbors in the community. Most weavers were employed by a local investor or other local weavers. A main barrier to their income potential was a limitation of selling opportunities.

Weavers in Songkhla Province had the most potential for supplementing the family income, while those from Trang Province had the least. However, the Trang Province weavers showed the most potential in developing weaving ability, and also in other skills, especially group formation and management. Female weavers in the other provinces had the lowest potential of the 3 areas surveyed.

Keywords: distribution pattern, local cloth weaving, production pattern, Southern weaver

แบบแผนการผลิต-จำหน่ายผ้าทอพื้นบ้านและศักยภาพของช่างทอผ้าภาคใต้

อัมพร ศรีประสิทธิ์¹ และ วรรณภา ประยุกต์วงศ์²

¹วท.ม.(เกสรวิทยุ), ผู้อำนวยการ

²ศ.ม.(เศรษฐศาสตร์), รองผู้อำนวยการ

โครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทความนี้นำเสนอแบบแผนการผลิต-จำหน่ายผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้และศักยภาพของช่างทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้ โดยการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากช่างทอผ้าที่ยังทำหรือหยุดทอผ้าแล้วในปัจจุบัน ในแหล่งทอผ้า ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง และสงขลา จำนวน 244 ตัวอย่าง โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบพอกพูน (Snowball Sampling)

ผลการศึกษาเรื่องแบบแผนการผลิต-จำหน่ายผ้าทอพบว่า สตรีช่างทอผ้ามีบทบาทเป็นแม่บ้าน ส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคน มีรายได้จากอาชีพทอผ้าประมาณ 3,000 บาทต่อเดือน การทอผ้าครั้งแรกได้เรียนรู้จากแม่ของตนเอง แต่ได้รับความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าเพิ่มเติมจากหลายทาง เช่น การอบรม การฝึกเองโดยดูจากต้นแบบ และเรียนรู้จากคนในชุมชน โดยส่วนใหญ่จะรับจ้างทอผ้าโดยมีผู้ว่าจ้างเป็นนายทุนท้องถิ่นหรือช่างทอผ้าด้วยกัน และมีข้อจำกัดในแหล่งจำหน่ายผ้าทอ ช่างทอผ้าในแหล่งทอผ้าจังหวัดสงขลามีศักยภาพในการสร้างรายได้เสริมสูงสุด ในขณะที่สตรีช่างทอผ้าในจังหวัดตรังมีศักยภาพในการสร้างรายได้ต่ำที่สุด แต่กลับมีศักยภาพในการพัฒนาขีดความสามารถของช่างทอ และมีศักยภาพในการพัฒนาทักษะด้านอื่นๆ โดยเฉพาะทักษะในการรวมกลุ่มและการจัดการกลุ่มสูงสุด ในขณะที่แหล่งทอผ้าที่เหลือมีศักยภาพในภาพรวมรองลงมา

คำสำคัญ: การทอผ้า, ช่างทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้, แบบแผนการจำหน่าย, แบบแผนการผลิต

บทนำ

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคใต้เกิดจากผลผลิตในภาคเกษตรเป็นสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของภาคใต้นับตั้งแต่ในท้องทะเลถึงยอดเขาสูงมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบกับมีปริมาณน้ำฝนและสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก แต่ข้อดีดังกล่าวข้างต้นนับวันมีแต่จะเสื่อมโทรมลงและยากที่จะฟื้นฟูสภาพความอุดมสมบูรณ์ดังเช่นอดีต และยังมีปัญหาอื่นๆ เช่น ราคาผลผลิตทางเกษตรตกต่ำ อันเนื่องมาจากบางช่วงเวลามีผลผลิตมากจนล้นตลาด เป็นต้น สถาน-

การณ์และปัญหาดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของภาคใต้ขาดความมั่นใจในการพึ่งพาอาชีพเกษตรกรรมเพียงด้านเดียวในการเลี้ยงชีพ ดังนั้นการเพิ่มพูนรายได้จากอาชีพนอกภาคการเกษตรเพื่อความอยู่รอดและความมั่นคงทางเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญมากขึ้น และการทำอาชีพเสริมต่างๆ เช่น การสร้างสรรค์หัตถกรรมจากวัตถุดิบในท้องถิ่น การทอผ้าพื้นบ้าน โดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของแต่ละชุมชน การทำผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผลผลิตทางเกษตรต่างๆ เป็นต้น

นับวันจะมีบทบาทในฐานะกิจกรรมสร้างรายได้และเป็น
ที่สนใจมากขึ้น ทั้งนี้ นอกจากสามารถช่วยเพิ่มรายได้แล้ว
ยังเป็นแนวทางในการลดอัตราการอพยพแรงงานเข้าสู่
เมืองใหญ่ ซึ่งนอกจากจะไม่มีหลักประกันด้านคุณภาพ
ชีวิตแล้วยังจะก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่ซับซ้อนได้อีกทาง
หนึ่ง

ผ้าทอพื้นบ้านงานศิลปหัตถกรรม ซึ่งแต่เดิมนั้น
สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือนของ
ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น ผืนผ้าไม่เพียงแต่สะท้อนคุณค่า
ทางวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ การเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มี
ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว การเป็นสัญลักษณ์ประจำ
ของชนชาติต่างๆ การเป็นบันทึกที่บ่งบอกเรื่องราวของ
วิถีชีวิตความเป็นอยู่ บอกถึงทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ
เทคโนโลยี ศักยภาพของชุมชน และค่านิยมของท้องถิ่น
นั้นๆ แล้ว ยังสามารถสะท้อนเรื่องราวความสัมพันธ์
ของชุมชนนั้นๆ กับท้องถิ่นอื่นๆ เป็นต้น ผ้าทอพื้นบ้าน
ที่ผลิตโดยเทคโนโลยีพื้นบ้านซึ่งผ่านการพัฒนาเพื่อใช้ใน
ครัวเรือนในยุคสมัยต่างๆ นั้น เป็นกระบวนการผลิตที่
ประหยัดพลังงานและไม่ทำลายธรรมชาติแวดล้อมเหมือน
กับการผลิตในระบบอุตสาหกรรม ไม่สร้างภาวะการเสีย
ดุลทางการค้าและยังเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะ ซึ่งก่อ
ให้เกิดความภาคภูมิใจทั้งต่อตนเอง บรรพบุรุษ และ
ท้องถิ่นของตน ตลอดจนเกิดความสุขจากการชื่นชม
ผลงานศิลปะที่ช่างทอแต่ละคนสร้างสรรค์ขึ้นมาอย่าง
อิสระและมีความหลากหลาย โดยการทำงานอยู่กับบ้าน
พร้อมกับการได้ดูแลครอบครัว

การเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคใต้ในอดีต ส่งผล
ให้ค่านิยมในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมต่างๆ
เสื่อมถอยลง โดยเฉพาะการทอผ้าพื้นบ้านในภาคใต้ซึ่ง
นอกจากเป็นมรดกศิลปวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงภูมิปัญญา
และศักยภาพในการผลิตปัจจัยจำเป็นในการดำรงชีวิต
แบบพึ่งตนเองแล้ว ยังถือว่าเป็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของ
สตรีที่ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติในการเริ่มต้นครอบครัวใหม่
ได้รับผลกระทบจนทำให้การทอผ้าพื้นบ้านดังกล่าวเกือบ
จะขาดการสืบทอดอย่างสิ้นเชิงในยุคอุตสาหกรรมเฟื่องฟู
ก่อนการประสพภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทย

การส่งเสริมและพัฒนาการทอผ้าพื้นบ้านที่เกิดขึ้น
ในช่วงที่ผ่านมา โดยทั่วไปมักให้ความสำคัญกับการจัดตั้ง

กลุ่มสตรีในภาคเกษตรโดยเน้นการสร้างรายได้เสริม และ
สตรีเหล่านั้นได้รับการให้คุณค่าเป็นเพียงแม่บ้านหรือ
แรงงานสนับสนุนให้กับภาคเกษตรซึ่งไม่ก่อให้เกิดรายได้
ในภาคเศรษฐกิจแต่อย่างใด และการขยายตัวของจำนวน
กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านเกิดจากแรงจูงใจในการสร้างรายได้
เป็นสำคัญ ในขณะที่คุณค่าทางมิติวัฒนธรรมดังกล่าว
ข้างต้นถูกมองข้ามไป

ปัจจุบันหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ได้ดำเนิน
การส่งเสริมและพัฒนาการกลุ่มทอผ้าในแหล่งต่างๆ โดยมี
แนวทางและกระบวนการที่หลากหลาย ซึ่งทำให้เกิดผล
และระดับความมั่นใจในอาชีพจากการส่งเสริมและพัฒนา
แตกต่างกัน ดังนั้นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงแบบแผน
การผลิตและการจำหน่ายผ้าทอพื้นบ้านของแหล่งต่างๆ
ในภาคใต้ในปัจจุบันว่าเป็นอยู่อย่างไร ศักยภาพหรือ
ความสามารถของช่างทอผ้าพื้นบ้านในปัจจุบันมีอยู่
เพียงใดและอยู่ในลักษณะใด เป็นเพียงความสามารถใน
การทำงานรับจ้าง เพื่ออาชีพเสริมนอกภาคเกษตรเท่านั้น
หรือมีศักยภาพที่จะสามารถยกระดับให้เป็นผู้สร้างสรรค์
ผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมที่สามารถสะท้อนคุณค่าของ
เอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสามารถส่งผลต่อความ
ภาคภูมิใจต่อตนเองและคนในชุมชน อันจะก่อให้เกิดเป็น
พลังขับเคลื่อนและการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งและ
สามารถพึ่งตนเองได้ต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาแบบแผนการผลิตและการจำหน่าย
ผ้าทอพื้นบ้านของช่างทอในภาคใต้
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของช่างทอผ้าพื้นบ้านและ
แหล่งทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้

การสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับผ้าทอพื้นบ้านในภูมิภาคต่างๆ
ของประเทศไทย ส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยในด้านประวัติ-
ศาสตร์หรือมานุษยวิทยาในประเด็นเกี่ยวกับความเป็นมา
ของผ้าทอพื้นบ้าน ศิลปะลวดลายบนผืนผ้า ตลอดจนคติ
ความเชื่อต่างๆ แต่ในบรรดางานวิจัยดังกล่าวนี้กลับมี
เรื่องราวที่เกี่ยวกับผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้อยู่อย่างจำกัด
กล่าวคือ

มหาวิทยาลัยศิลปากร (2544) ทำการรวบรวมข้อมูลในกระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้าน ตั้งแต่วัตถุดิบ อุปกรณ์ กระบวนการทอผ้า และลายผ้าทอพื้นบ้าน ทั้ง 76 จังหวัด ด้วยการสำรวจเก็บข้อมูลปฐมภูมิโดยใช้แบบสอบถาม ผลจากการสำรวจนอกจากได้ข้อมูลดังกล่าวซึ่งยังไม่ได้ดีความและสรุปผลอันเนื่องจากข้อจำกัดของ

ทีมสำรวจแล้ว ยังพบว่าในหลายพื้นที่ไม่ปรากฏลายผ้าท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ และยังพบปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ โดยส่วนใหญ่มีปัญหาาร่วมกันในเรื่องวัตถุดิบและการตลาด

บัวรัตน์ ศรีนิล และคณะ (2542) ทำการประมวลสถานภาพ วิสัยทัศน์และหากกลยุทธ์เพื่อยกระดับผ้าทอพื้นบ้านไทยให้ได้เปรียบในเชิงแข่งขัน โดยวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง และโอกาส พบว่าผ้าทอพื้นบ้านไทยมีจุดแข็งคือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถสืบทอดกันได้ในชุมชน มีเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ใช้เทคโนโลยีในการผลิตไม่ซับซ้อนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นผลผลิตที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมรวมทั้งมูลค่าทางรายได้และอาชีพ สามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นอาชีพของครอบครัวในชนบทซึ่งช่วยลดการเคลื่อนย้ายแรงงานไปสู่อื่นได้ ตลอดจนสามารถพัฒนาเป็นกลุ่มอาชีพและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ ส่วนจุดอ่อนคือ การทอผ้าพื้นบ้านมีหลายขั้นตอน ต้องใช้เวลาในการผลิตมาก กลุ่มผู้ผลิตส่วนมากไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทุกขั้นตอน ยังขาดข้อมูลและความรู้สำหรับปรับปรุงการผลิตและการออกแบบ มีความรู้ตลอดจนประสบการณ์ด้านการจัดการเชิงธุรกิจไม่เพียงพอ และยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้กระบวนการผลิตและเครื่องมือที่ใช้ไม่สอดคล้องกับการผลิตเพื่อจำหน่ายและการแข่งขันเชิงธุรกิจ อีกทั้งคนรุ่นใหม่ในชุมชนเริ่มมีค่านิยมไม่สนใจจะสืบทอดการทอผ้า

สำหรับโอกาสของผ้าทอพื้นบ้านคือ กระแสความนิยมใช้ของไทย กระแสความสนใจเรื่องผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (green product) การที่สังคมให้ความสำคัญในเชิงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มผู้ผลิต การส่งเสริมการทอผ้าพื้นบ้านให้เป็นธุรกิจชุมชน นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และวัฒนธรรม ซึ่งโอกาส

ดังกล่าวจะช่วยหนุนเสริมการขยายการตลาดผ้าทอพื้นบ้านมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านในประเด็นต่างๆ เช่น วัตถุดิบ การผลิต การตลาด การจัดการ และนโยบายของรัฐต่อการส่งเสริมผ้าทอพื้นบ้าน

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2540) ได้ศึกษาหัตถกรรมชายฝั่งทะเลอันดามัน พบว่า บ้านนาหมื่นศรี เป็นหมู่บ้านที่ทอผ้าสืบทอดกันมา ผ้าที่ทอกันมาก ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้ายเดิมมักทอเพื่อใช้ในชีวิตรประจำวัน ผ้าทอนาหมื่นศรีมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ ปัจจุบันการทอผ้าบ้านนาหมื่นศรีได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบและกรรมวิธีไปจากดั้งเดิมบ้าง เช่น เปลี่ยนจากทอหูกหรือที่พื้นบ้าน มาเป็นทอกระดุก เปลี่ยนจากการย้อมเส้นใยด้วยสีธรรมชาติมาเป็นเส้นด้ายสำเร็จที่มาจากโรงงาน ทำให้รูปแบบและสีลันของผ้าเปลี่ยนไปบ้าง และได้พัฒนาเป็นหัตถกรรมจำหน่ายเป็นของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยวต่างถิ่น แต่ผ้าทอส่วนใหญ่ก็ยังมีรูปแบบเฉพาะถิ่นพอสมควร

งานวิจัยเกี่ยวกับผ้าทอเกาะยอของสุนันต์ จิตพิทักษ์ (2525) ระบุว่า การทอผ้าของชาวเกาะยอมีมานานนับร้อยปี แต่ประวัติหลักฐานของการทอผ้านั้นเลือนลางมาก ไม่แน่ชัดว่าเกิดขึ้นในสมัยใด เชื่อกันว่ามีมานานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะในสมัยกรุงธนบุรีมีการเกณฑ์ผู้ที่ทอผ้าเป็นจากเมืองสงขลาไปยังเมืองนครศรีธรรมราช เชื่อว่าการทอผ้าของเมืองสงขลาและของเมืองนครศรีธรรมราช มีความคล้ายคลึงกันบ้าง เพราะการอยู่ใกล้กันโดยสภาพภูมิศาสตร์ และการถ่ายทอดโดยครูทอผ้ากลุ่มเดียวกัน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าแต่โบราณคือ กี่มือ และกระสวย ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ตรน และมีข้อสันนิษฐานว่าได้มีการปลูกฝ้ายที่เกาะยอด้วยเพื่อนำฝ้ายมาใช้ในการทอผ้าเอง

ต่อมาผ้าทอเกาะยอตกอันดับลงไปเนื่องจากช่างทอผู้มีฝีมือล้มหายตายจากไป บรรดาลูกหลานเปลี่ยนอาชีพไปทำสวนและอาชีพอื่น ๆ จนกระทั่งในปี พ.ศ.2515 สงขลาได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของภาคใต้ ผ้าทอเกาะยอจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ในฐานะสินค้าพื้นเมืองอันเป็นสัญลักษณ์ที่ขีดหน้าชูตาของชาวสงขลา

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาเรื่องแบบแผนการผลิตและการจำหน่ายผ้าทอพื้นบ้านของช่างทอผ้าในภาคใต้ จะครอบคลุมประเด็นต่างๆ คือ แบบแผนการผลิตผ้าทอพื้นบ้าน ซึ่งได้แก่ การเรียนรู้เทคนิคการทอผ้าของช่างทอ ความสามารถพื้นฐานของช่างทอ กระบวนการผลิต ลักษณะการประกอบอาชีพทอผ้า และศึกษาแบบแผนการจำหน่ายผ้าทอของช่างทอผ้าพื้นบ้านในแหล่งต่างๆ ของภาคใต้

การศึกษาศักยภาพของช่างทอผ้า ได้ดำเนินการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับศักยภาพด้านต่างๆ ของช่างทอผ้าที่อาจมีอยู่แต่เดิม (ก่อนทำอาชีพทอผ้า) แต่ไม่เคยมีโอกาสดำเนินการออกมาหรือเป็นศักยภาพที่เกิดขึ้นเมื่อได้ผ่านกระบวนการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพนั้นๆ ซึ่งศักยภาพดังกล่าวนั้นช่างทอผ้าแต่ละคนได้ค้นพบภายหลังการทำอาชีพทอผ้า โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ศักยภาพในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

แต่เดิมช่างทอผ้าเป็นเพียงแม่บ้านซึ่งมีหน้าที่ดูแลครอบครัว หรือเป็นเพียงแรงงานเสริมในภาคเกษตรซึ่งไม่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเท่านั้น (ทั้งนี้เนื่องจากวิธีพิจารณาตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจ จากบัญชีรายได้ประชาชาติ มิได้ถือว่าแรงงานของแม่บ้านก่อให้เกิดผลผลิตทางเศรษฐกิจแต่ประการใด) ซึ่งศักยภาพในการสร้างรายได้จากการทอผ้าดังกล่าวข้างต้น จะวัดจากระดับรายได้จากการทอผ้าต่อเดือนของช่างทอที่ทอผ้าเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพรอง โดยใช้มาตรวัดแบบจัดอันดับ และเรียงลำดับค่าน้อยไปถึงมาก

2. ศักยภาพในการทอผ้า

หมายถึง ความรู้ความชำนาญในการทอผ้า ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างอดทน อย่างต่อเนื่อง แม้บางครั้งบางคราวอาจมีผู้มาแนะนำหรือมีวิทยากรมาอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้ในช่วงสั้นๆ

โดยแบ่งระดับของศักยภาพหรือความสามารถออกเป็น 5 ระดับคือ

- 1 หมายถึง เริ่มหัดทอผ้า หรือช่างทอผ้าฝึกหัด

2 หมายถึง มีทักษะเฉพาะการทอเท่านั้น โดยยังต้องพึ่งพาช่างทอคนอื่นในขั้นตอนต่างๆ ของการทอผ้า เช่น การเตรียมด้ายยืน การสอดพื้นหวี การผูกตะกอก เพื่อสร้างลวดลายผ้า เป็นต้น

3 หมายถึง ความสามารถในการกระบวนการพื้นฐานของการทอผ้าทุกขั้นตอน ยกเว้นการเก็บสายผ้าและออกแบบสร้างสรรค์ลวดลายผ้า

4 หมายถึง ความสามารถในการกระบวนการพื้นฐานของการทอผ้าทุกขั้นตอน และสามารถเก็บสายผ้าที่ตนเองทอได้ โดยที่มีช่างทอคนอื่นประดิษฐ์ลวดลายนั้นไว้ก่อนแล้ว

5 หมายถึง ความสามารถในการกระบวนการพื้นฐานของการทอผ้าทุกขั้นตอน และยังสามารถประดิษฐ์ลวดลายใหม่ได้ด้วยตนเอง

3) ศักยภาพด้านอื่นๆ

หมายถึง ภาวะความเป็นผู้นำ การบริหารและการจัดการวิสาหกิจชุมชน การจัดการประชุมเพื่อระดมสมอง การนำเสนอต่อสาธารณชน การสร้างทีมงาน การทำงานเป็นทีม การจัดการกลุ่ม การแก้ปัญหาความขัดแย้ง ระบบการเงิน การจำหน่าย การตลาด การเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบ และอุปกรณ์ เป็นต้น ซึ่งประเด็นเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับการพัฒนาช่างทอโดยปัจเจกและการพัฒนากลุ่มทอผ้า และยังมี ความสำคัญต่อการสร้างและหนุนเสริมศักยภาพในการพึ่งตนเองของกลุ่มทอผ้า ตลอดจนช่วยลดอัตราเสี่ยงจากการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้

วิสาหกิจชุมชนในการศึกษานี้ หมายถึง “การประกอบการของชุมชนเพื่อการจัดการ ทุน ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์และเน้นความร่วมมือกันในชุมชนอย่างรอบด้านเพื่อให้อยู่ได้อย่างพอเพียงและการพึ่งตนเองเป็นหลัก ดังนั้นจึงเน้นการผลิตเพื่อบริโภคภายในชุมชน

และจะเข้าสู่ตลาดภายนอกเมื่อมีผลผลิตส่วนเหลือ หรือเป็นผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และเป็นจุดแข็งของท้องถิ่น โดยทุนของชุมชนในที่นี้ประกอบด้วย ทุนที่เป็นทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม และทุนสังคม ดังนั้นหัวใจสำคัญของวิสาหกิจชุมชนจึงอยู่ที่กระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนค้นพบทุนที่แท้จริงของตนเอง และนำไปสู่การค้นพบทางเลือกใหม่ๆ ซึ่งไม่ใช้การแสวงหาสูตรสำเร็จหรือการเลียนแบบ แต่เป็นการคิดค้นและสร้างสรรค์นวัตกรรม”

เมื่อได้ค่าระดับศักยภาพหรือระดับความสามารถแต่ละด้านที่ช่างทอผ้ามีจะนำไปสู่การวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งทอผ้าโดยนัยของจำนวนช่างทอผ้าที่มีศักยภาพ จากนั้นจะดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลโดยรวมทั้งหมดเพื่อแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ของช่างทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนเสนอแนวทางและรูปแบบที่เหมาะสมในการส่งเสริมและพัฒนาช่างทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้ต่อไป

วิธีรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิธีการรวบรวมข้อมูล

จากประสบการณ์การส่งเสริมและพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้ของโครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 ทำให้ทราบว่าแหล่งทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้ที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมมาอย่างต่อเนื่อง มีอยู่ 4 แหล่งในเขตจังหวัดต่างๆ (อัมพร ศรประสิทธิ์, ม.ป.ป.) คือ

- (1) จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ หมู่บ้านในตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา และในตำบลท่ากระจ่าย อำเภอกำแพงแสน
- (2) จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ หมู่บ้านในตำบลท่าจิว ตำบลนาเคียน ตำบลกำแพงเขา อำเภอเมืองและตำบลนาสาร อำเภอพระพรหม
- (3) จังหวัดตรัง ได้แก่ ตำบลนาหมื่นศรี อำเภอนาโยง
- (4) จังหวัดสงขลา ได้แก่ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง

ดังนั้นประชากรในการศึกษานี้คือ ช่างทอผ้าพื้นบ้านที่ยังทอผ้าอยู่ในระหว่างการเก็บข้อมูล และ/หรือเคยทอผ้าและหยุดการทอผ้าไป จากทั้ง 4 แหล่งข้างต้น โดยใช้วิธีการหาตัวอย่างแบบพอกพูน (Snowball Sampling) คือ เก็บข้อมูลจากช่างทอผ้าพื้นบ้านที่อยู่ในพื้นที่ข้างต้นทุกแห่ง ซึ่งโครงการจัดตั้งศูนย์ฯ ได้เคยสำรวจไว้เป็นข้อมูลเบื้องต้น จากนั้นให้ช่างทอผ้าเหล่านั้นแนะนำช่างทอผ้าคนอื่นๆ ต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลทำโดยการสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้า ด้วยการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วยคำถามแบบเปิดและแบบปิดในประเด็น ข้อมูลส่วนตัว ข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้า เป็นต้น เมื่อสร้างแบบสอบถามเสร็จ จะทดสอบเบื้องต้นเพื่อดูความตรงและความเที่ยงของเครื่องมือ โดยการเก็บข้อมูลจนแน่ใจว่าใช้ได้จึงนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

2. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้โปรแกรม SPSS+ for Windows เพื่อหาค่าสถิติต่างๆ เช่น ค่าเฉลี่ย และค่าอัตราส่วนร้อยละ เพื่อศึกษาถึงแบบแผนการผลิตและแบบแผนการจำหน่าย ตลอดจนศักยภาพของช่างทอ และแหล่งทอผ้าแต่ละแหล่ง

ผลจากการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามของช่างทอผ้าพื้นบ้าน จำนวน 244 ชุด ซึ่งเป็นแบบสอบถามของช่างทอจากแหล่งทอในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 48 คน จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 9 คน จังหวัดตรัง 59 คน และจังหวัดสงขลา 118 คน สรุปได้ดังนี้

1. สถานะเศรษฐกิจและสังคมของช่างทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้

ช่างทอผ้าเกือบทั้งหมด เป็นเพศหญิง และมีช่างทอผ้าเพศชายอยู่บ้างในบางพื้นที่ เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราช มีจำนวน 1 คน จังหวัดตรัง มีจำนวน 2 คน และจังหวัดสงขลา มีจำนวน 9 คน ช่างทอผ้าในจังหวัดสงขลาส่วนใหญ่ มีอายุอยู่ระหว่าง 31-50 ปี ส่วนในอีก 3 จังหวัด ส่วนใหญ่มีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 21-40 ปี นอกจากนี้พบว่าช่างทอผ้าส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ยกเว้นช่างทอผ้าในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งทั้งหมดนับถือ

ศาสนาอิสลาม และช่างทอผ้าในจังหวัดนครศรีธรรมราช
บางส่วน (9 คน) นับถือศาสนาอิสลามเช่นกัน

ช่างทอผ้าในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ตรัง และ
สงขลา ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4
ในขณะที่ช่างทอในจังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่จบ
การศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยจบการศึกษาจาก
โรงเรียนในหมู่บ้าน และในเขตอำเภอ ส่วนใหญ่สมรสแล้ว
และมีสถานภาพเป็นภรรยา โดยมีพ่อหรือสามีเป็น
หัวหน้าครอบครัวและเป็นหลักในการหารายได้ จำนวน
สมาชิกในครอบครัวโดยเฉลี่ย 4-5 คน เกือบร้อยละ 70
ของช่างทอเป็นคนท้องถิ่นโดยกำเนิด และอีกประมาณ
ร้อยละ 30 เป็นคนต่างถิ่นที่ย้ายมาอยู่กับสามีซึ่งเป็น
คนท้องถิ่นและส่วนใหญ่ในจำนวนนี้ ย้ายมาอยู่ในแหล่ง
ทอผ้านั้นๆ มานานกว่า 15 ปี

การประกอบอาชีพของช่างทอผ้ามี 2 ลักษณะ
คือ ทอผ้าเป็นอาชีพหลัก โดยพบว่าประมาณ ร้อยละ 60
ของช่างทอผ้าในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดสงขลา
มีรายได้หลักจากการทอผ้าในช่วง 2,001-3,000 บาท
ต่อเดือน และ 5,001-10,000 บาทต่อเดือน ตามลำดับ
ในขณะที่ประมาณร้อยละ 50 ของช่างทอในจังหวัดนคร-
ศรีธรรมราช ใช้การทอผ้าเป็นอาชีพหลักและมีรายได้อยู่
ในช่วง 2,001-3,000 บาทต่อเดือน นอกจากนี้ยังพบว่า
ในทุกพื้นที่มีช่างทอบางส่วนทำการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม
ยกเว้นในจังหวัดตรังซึ่งช่างทอผ้าส่วนใหญ่ทำสวนยางเป็น
อาชีพหลักและทอผ้าเป็นอาชีพเสริม โดยมีรายได้จาก
การทอผ้าอยู่ในช่วง 1,001-2,000 บาทต่อเดือน สำหรับ
รายจ่ายในครอบครัวของช่างทอผ้าส่วนใหญ่ในทุกพื้นที่
อยู่ในช่วง 3,001-5,000 บาทต่อเดือน

2. แบบแผนการผลิตและการจำหน่ายผ้าทอ พื้นบ้านภาคใต้

ได้ทำการศึกษาในประเด็นของการเรียนรู้
เกี่ยวกับการทอผ้า ลักษณะความสามารถของช่างทอผ้า
กระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้ ลักษณะการ
ประกอบอาชีพทอผ้าและกระบวนการจำหน่ายผ้าทอ
พื้นบ้าน ซึ่งผลของการศึกษาได้แสดงไว้ในตารางที่ 1, 2,
3 และ 4 ตามลำดับ ซึ่งสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

2.1 การเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้าของช่างทอ ช่างทอผ้าส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับ

ประวัติการทอผ้าในท้องถิ่นของตน ยกเว้นช่างทอใน
จังหวัดตรังซึ่งมีความรู้บ้างเล็กน้อย และช่างทอผ้าใน
จังหวัดนครศรีธรรมราช ตรัง และสงขลา รู้จักช่างทอผ้า
ในอดีตมากกว่าช่างทอผ้าในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ช่างทอผ้าส่วนใหญ่เริ่มหัดทอผ้าครั้งแรก
เมื่ออายุเฉลี่ย 20 ปีโดยประมาณ ยกเว้นในจังหวัด
สุราษฎร์ธานีที่เริ่มทอผ้าตั้งแต่อายุ 16 ปี โดยได้เรียนรู้
การทอผ้าครั้งแรกจากแม่และญาติทำนองเดียวกับช่างทอ
ในจังหวัดสงขลา สำหรับในจังหวัดนครศรีธรรมราชและ
ตรังแม้แม่จะมีบทบาทในการฝึกหัดทอผ้าให้ แต่การ
เรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้าครั้งแรกนั้น ช่างทอผ้าส่วนใหญ่
จะเรียนรู้จากสมาชิกกลุ่มทอผ้า และในการฝึกทอผ้าครั้ง
แรกนั้น ช่างทอในจังหวัดนครศรีธรรมราช ตรัง และสงขลา
จะเริ่มฝึกทอด้วยกี่กระตุก โดยเริ่มจากการทอผ้าขาวม้า
โดยใช้เส้นใยสังเคราะห์ย้อมสีสำเร็จรูป ในขณะที่ช่างทอ
ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเริ่มฝึกทอผ้าครั้งแรกด้วยกี่พื้นบ้าน
และเริ่มจากการทอผ้าพื้นโดยใช้ไหมย้อมสีสำเร็จรูปเป็น
วัตถุดิบ

การเรียนรู้การทอผ้าเพิ่มเติม พบว่ามี
วิธีหลากหลาย และมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่
กล่าวคือส่วนใหญ่ของช่างทอในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ใช้วิธี
ฝึกเองโดยดูจากต้นแบบ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้รับความ
รู้เพิ่มเติมจากสมาชิกในกลุ่มทอผ้า ในจังหวัดตรัง
ได้จากการเรียนรู้จากสมาชิกในกลุ่มทอและการเข้าอบรม
สำหรับในจังหวัดสงขลาช่างทอจะเรียนรู้เพิ่มเติมจาก
ผู้รู้ในชุมชน

ผลจากการฝึกหัดทอผ้า การทอผ้าตาม
ปกติและการเรียนรู้เพิ่มเติมช่างต้นทำให้ช่างทอเกือบ
ร้อยละ 90 รู้จักลายผ้าของท้องถิ่นตนเองอย่างน้อย 1-5
ลาย และมีสัดส่วนของช่างทอที่รู้จักลายผ้ามากกว่า 20
ลาย ประมาณร้อยละ 10 ในทุกแหล่งทอ

2.2 ความสามารถของช่างทอผ้า

จากข้อมูลในตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า
ในปัจจุบันช่างทอผ้าส่วนใหญ่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช
ตรัง และสงขลา นิยมใช้กี่กระตุกในการทอผ้า โดยมีช่าง
ทอบางส่วนในพื้นที่เหล่านี้ยังคงใช้กี่พื้นบ้านทอผ้าอยู่
เช่นกันแต่มีอยู่ในจำนวนน้อย ในขณะที่ช่างทอในจังหวัด
สุราษฎร์ธานีนิยมทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน มากกว่าการใช้กี่

กระตุก และส่วนใหญ่ของช่างทอในทุกพื้นที่สามารถทอผ้าที่มีลวดลายโดยเทคนิคการยกดอกได้ 1-5 ลาย โดยผ้ายกดอกลายแรกที่ได้จะแตกต่างกันไปตามแหล่งทอ เช่น ช่างทอผ้าเกาะยอ จังหวัดสงขลา จะทอลายราชวัตร ช่างทอผ้านาหมื่นศรี จังหวัดตรัง จะทอลายลูกแก้ว ส่วนช่างทอในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดนครศรีธรรมราชจะเริ่มทอผ้ายกดอกด้วยลายดอกพิกุล ซึ่งลายผ้ายกดอกดังกล่าวเป็นลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์และมีชื่อเสียงของแหล่งทอนั้นๆ นอกจากนี้พบว่าช่างทอส่วนใหญ่สามารถทอผ้าพื้นได้เช่นกัน โดยทอได้เฉลี่ยวันละ 3-5 หลาโดยประมาณ

จากการศึกษาพบว่ามากกว่าร้อยละ 50 ของช่างทอผ้าในทุกแหล่งให้ข้อมูลตรงกันเกี่ยวกับขั้นตอนการทอผ้าที่ถือว่ายากที่สุดคือ ขั้นตอนการเก็บลาย ในขณะที่ช่างทอผ้าจำนวนน้อยกว่าร้อยละ 10 เห็นว่าขั้นตอนอื่นๆ ในการทอผ้ามีความยากรองลงมาตามลำดับ คือ การม้วนด้าย การเดินด้าย และการขัดตะกอน นอกจากนี้ข้อมูลยังแสดงให้เห็นว่าระดับความสามารถของช่างทอผ้าในพื้นที่ต่างๆ มีความแตกต่างกัน และจากสัดส่วนของช่างทอผ้าที่มีความสามารถในการเก็บลายได้ในส่วนของลายที่เคยทอได้หรือลวดลายใหม่หรือลายโบราณ เมื่อเทียบกับจำนวนช่างทอทั้งหมดในแต่ละพื้นที่พบว่า จังหวัดสงขลา และจังหวัดตรัง มีสัดส่วนสูงสุดคือ ร้อยละ 30 ถึง 50 ในขณะที่สัดส่วนดังกล่าวของช่างทอในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราชอยู่ในระดับรองลงมาตามลำดับคือ ประมาณร้อยละ 10 ถึง 30 และในกรณีที่ช่างทอไม่สามารถเก็บลายได้เอง ในแต่ละพื้นที่จะมีผู้ที่เก็บลายให้แตกต่างกันไป กล่าวคือ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้จ้างทอจะเก็บลายให้ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชและตรัง สมาชิกกลุ่มจะช่วยเก็บลายให้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ส่วนในจังหวัดสงขลาช่างทอต้องจ้างช่างเก็บลายในชุมชน และต้องจ่ายค่าเก็บลายในอัตราที่ไม่แน่นอน ตั้งแต่ 100 ถึง 300 บาทต่อลาย หรืออาจคิดอัตราต่อความยาวทั้งหมดของผ้าที่จะทอ

การกำหนดลายผ้าที่จะทอของแต่ละแหล่งมีความแตกต่างกันคือ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีนายทุนผู้ว่าจ้างเป็นผู้กำหนด ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีการกำหนดลายผ้าทอที่หลากหลายโดยช่างทอ หรือ

กลุ่ม หรือลูกค้าผู้ใช้ผ้าทอเป็นผู้กำหนดในจังหวัดตรัง ส่วนใหญ่กลุ่มจะเป็นผู้กำหนดลายผ้าให้ช่างทอ และในจังหวัดสงขลาช่างทอและนายทุนผู้ว่าจ้างเป็นผู้กำหนดลาย

นอกจากนี้ยังพบว่าช่างทอในแหล่งต่างๆ เพียงร้อยละ 50 เท่านั้นที่เคยได้รับคำแนะนำในการพัฒนาคุณภาพผ้าทอ โดยมีผู้แนะนำคือ สมาชิกในกลุ่มทอผ้าและวิทยากรที่มาให้การอบรม ยกเว้นในกลุ่มช่างทอผ้านาหมื่นศรี จังหวัดตรัง ที่ช่างทอผ้าเกือบทุกคนได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพผ้าทอจากสมาชิกในกลุ่ม และวิทยากรที่มาให้การอบรม

2.3 กระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้

ช่างทอผ้าส่วนใหญ่ ทอผ้าในบ้านของตนเองเพราะสะดวกและคล่องตัวกว่า ยกเว้นในกลุ่มนาหมื่นศรี จังหวัดตรัง และในจังหวัดนครศรีธรรมราชช่างทอจะทอผ้าในโรงทอผ้าของกลุ่ม โดยทอผ้าในเวลาว่างช่วงหนึ่งช่วงก็ได้ และใช้เวลาทอผ้าประมาณวันละ 3-5 ชั่วโมง ยกเว้นช่างทอผ้าในจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งทอผ้าตลอดทั้งวันประมาณวันละ 6-8 ชั่วโมง เมื่อพิจารณาเฉพาะช่างทอผ้าที่ทอผ้าตลอดทั้งวัน พบว่ามากกว่าร้อยละ 50 เป็นแรงงานรับจ้างทอผ้า ทำให้เข้าใจได้ว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้ช่างทอผ้าเหล่านี้ต้องทอผ้าตลอดทั้งวันเนื่องจากต้องทำงานภายใต้เงื่อนไขของผู้ว่าจ้าง ทำให้ไม่มีอิสระในการกำหนดช่วงเวลาทอได้เอง ช่างทอผ้าสามารถทอผ้าได้ตลอดทั้งปี อาจมีบางเดือนที่มีการทอผ้ามากที่สุดซึ่งช่วงเวลาแตกต่างกันในแต่ละแหล่ง

วัตถุดิบที่สำคัญในการทอผ้านั้นคือเส้นใย สำหรับใช้เป็นด้ายยืนและด้ายพุ่ง ซึ่งได้แก่ เส้นใยธรรมชาติ เช่น ฝ้ายและไหม หรือเส้นใยสังเคราะห์ ซึ่งในปัจจุบันวัตถุดิบทุกประเภทไม่ได้ผลิตในภาคใต้ แม้จะมีร่องรอยของการปลูกฝ้ายพื้นบ้านและองค์ความรู้เรื่องการย้อมสีธรรมชาติหลงเหลืออยู่บ้างในทุกพื้นที่ แต่ไม่มีการนำกลับมาใช้ จากการศึกษาพบว่าปัจจุบันช่างทอส่วนใหญ่ใช้เส้นใยสังเคราะห์ประเภทย้อมสีเคมีเป็นวัตถุดิบในการทอผ้า ยกเว้นช่างทอในจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งส่วนใหญ่ใช้เส้นไหมย้อมสีเคมีโดยซื้อเส้นใยจากร้านค้าในชุมชน มีเฉพาะในกลุ่มนาหมื่นศรี จังหวัดตรัง เท่านั้นที่ช่างทอส่วนใหญ่ซื้อเส้นใยจากกลุ่มของตนเอง

ตารางที่ 1 การเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้าของช่างทอจำแนกตามแหล่งทอผ้า

ข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้า	พื้นที่ของกลุ่มทอผ้า								รวม	
	สุราษฎร์ธานี		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สงขลา			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ก. การเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้า										
พื้นบ้านภาคใต้										
1. ความรู้เกี่ยวกับประวัติ										
การทอผ้าท้องถิ่น										
- ทราบบ้างเล็กน้อย	7	16.30	3	17.60	42	73.70	29	26.40	81	35.70
- ไม่ทราบ	36	83.70	13	76.50	12	21.10	73	66.40	134	59.00
- ทราบ			1	5.90	3	5.30	8	7.30	12	5.30
- รวม	43	100.0	17	100.0	57	100.0	110	100.0	227	100.0
2. รู้จักหรือเคยได้ยินประวัติ										
ช่างทอผ้าในอดีต										
- ไม่รู้จัก	26	74.29	6	40.00	3	5.66	34	35.05	69	34.50
- รู้จัก	8	22.86	9	60.00	50	94.34	55	56.70	122	61.00
- เคยได้ยิน	1	2.86	0	0.00	0	0.00	8	8.25	9	4.50
- รวม	35	100.0	15	100.0	53	100.0	97	100.0	200	100.0
3. เริ่มทอผ้าครั้งแรกเมื่ออายุ										
- < 12	5	10.64			4	6.90	11	9.48	20	8.33
- 12-20	38	80.85			25	43.10	61	52.59	134	55.83
- 21-30	3	6.38	10	52.60	19	32.76	32	27.59	61	25.42
- 31-40	1	2.13	7	36.80	5	8.62	10	8.62	18	7.50
- 41-50			2	10.60	4	6.90	2	1.72	6	2.50
- > 50					1	1.72			1	0.42
- รวม	47	100.0	19	100.0	58	100.0	116	100.0	240	100.0
4. การทอผ้าครั้งแรกได้เรียนรู้จาก										
- ยาย	1	2.00	0	0.00	5	7.94	0	0.00	6	2.46
- แม่	15	30.00	2	10.53	11	17.46	41	36.61	69	28.28
- พ่อ	1	2.00	1	5.26	0	0.00	1	0.89	3	1.23
- การอบรม	1	2.00	0	0.00	0	0.00	10	8.93	11	4.51
- ฝึกทอเองโดยดูจากต้นแบบ	12	24.00	0	0.00	5	7.94	18	16.07	35	14.34
- สมาชิกกลุ่มทอผ้า	2	4.00	9	47.37	34	53.97	0	0.00	45	18.44
- ญาติ	15	30.00	3	15.79	6	9.52	18	16.07	42	17.21
- คนในชุมชน	3	6.00	4	21.05	2	3.17	18	16.07	27	11.07
- อื่น ๆ	0	0.00	0	0.00	0	0.00	6	5.36	6	2.46
- รวม	50	100.0	19	100.0	63	100.0	112	100.0	244	100.0
5. ฝึกทอครั้งแรกด้วยที่										
- ที่พื้นบ้าน	32	65.31	5	25.00	16	27.12%	3	3.03	56	25.93
- ที่กระตึก	17	34.69	15	75.00	43	72.88%	96	96.97	160	74.07
- รวม	49	100.0	20	100.0	59	100.0%	99	100.0	216	100.0

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้า	พื้นที่ของกลุ่มทอผ้า								รวม	
	สุราษฎร์ธานี		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สงขลา			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
6. ผ้าที่ได้จากการฝึกทอครั้งแรก										
- ผ้าขาวม้า	15	34.10	16	84.20	31	68.20	54	48.20	115	53.20
- ผ้าพื้น	20	45.50	1	5.30	8	13.60	24	21.40	51	23.60
- ผ้ายกดอก	9	20.40	2	10.50	1	2.30	29	25.90	41	19.00
- ผ้าหางกระรอก	0		0		7	9.10	5	4.50	9	4.20
- รวม	44	100.0	19	100.0	47	93.2	112	100.0	216	100.0
7. ได้รับความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าเพิ่มเติมจาก										
- การอบรม	2	9.52	1	9.09	29	38.67	10	9.80	42	20.10
- ฝึกเองโดยดูจากต้นแบบ	10	47.62	3	27.27	5	6.67	29	28.43	47	22.50
- สมาชิกในกลุ่มทอผ้า	3	14.29	5	45.45	32	42.67	5	4.90	45	21.50
- สมาชิกในครอบครัว	1	4.76	0	0.00	5	6.67	5	4.90	11	5.30
- ญาติ	2	9.52	0	0.00	0	0.00	8	7.84	10	4.80
- คนในชุมชน	0	0.00	1	9.09	2	2.67	35	34.31	38	18.10
- อื่นๆ	3	14.29	1	9.09	2	2.67	10	9.80	16	7.70
- รวม	21	100.0	11	100.0	75	100.0	102	100.0	209	100.0
8. จำนวนซื้อลายผ้าของท้องถิ่นตัวเองที่ทอรู้จัก										
- 1-5 ลาย	25	69.40	8	47.10	18	32.70	43	39.80	94	43.50
- 6-10 ลาย	6	16.70	5	29.40	20	36.40	42	38.90	73	33.80
- 11-15 ลาย					5	9.10	9	8.30	14	6.50
- 16-20 ลาย	2	5.60	1	5.90	5	9.10	6	5.60	14	6.50
- มากกว่า 20 ลาย	3	8.30	3	17.60	7	12.70	8	7.40	21	9.70
- รวม	36	100.0	17	100.0	55	100.0	108	100.0	216	100.0

ตารางที่ 2 ความสามารถของช่างทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้ จำแนกตามแหล่งทอผ้า

ข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้า	พื้นที่ของกลุ่มทอผ้า								รวม	
	สุราษฎร์ธานี		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สงขลา			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ปัจจุบันทอผ้าด้วยกี่ประเภท										
- กี่พื้นบ้าน	27	64.29	5	23.81	5	8.33	2	1.74	39	16.39
- กี่กระตุก	15	35.71	16	76.19	55	91.67	113	98.26	199	83.61
- รวม	42	100.0	21	100.0	60	100.0	115	100.0	238	100.0
2. จำนวนลายที่ทอได้										
- 1-5 ลาย	18	60.00	8	44.40	21	56.80	61	58.70	108	57.10

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้า	พื้นที่ของกลุ่มทอผ้า								รวม	
	สุราษฎร์ธานี		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สงขลา			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
- 5-10 ลาย	7	23.30	5	27.80	7	18.90	23	22.20	42	22.20
- 10-15 ลาย	1	3.35			2	5.40	10	9.60	13	7.00
- 15-20 ลาย	3	10.00			4	10.80	4	3.80	11	5.80
- 20-30 ลาย					1	2.70	2	1.90	3	1.60
- มากกว่า 30 ลาย	1	3.35	5	27.80	2	5.40	4	3.80	12	6.30
- รวม	30	100.0	18	100.0	37	100.0	104	100.0	189	100.0
3. ประเภทผ้าที่ทอ										
- ผ้าพื้น	26	78.80	9	64.40	46	82.20	38	33.10	119	54.50
- ผ้าทอตามที่ลูกค้าสั่ง	4	12.10	1	7.10	1	1.80	36	31.30	42	19.30
- ผ้าสำหรับผลิตภัณฑ์แปรรูป	0	0.00	3	21.40	0	0.00	3	2.60	6	2.80
- ผ้าทอเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป	0	0.00			4	7.10	10	8.70	14	6.40
- อื่น ๆ	3	9.10	1	7.10	5	8.90	28	24.30	37	17.00
- รวม	33	100.0	14	100.0	56	100.0	115	100.0	218	100.0
4. ระดับความสามารถในการทอผ้า										
- เก็บลายที่เคยทอได้เอง	11	12.79	5	14.71	40	18.60	63	19.69	119	18.17
- เก็บลายใหม่ได้	7	8.14	2	5.88	26	12.09	35	10.94	70	10.69
- เก็บลายโบราณได้	6	6.98	3	8.82	16	7.44	29	9.06	54	8.24
- เตรียมด้ายย้อมทุกขั้นตอนเป็น	8	9.30	6	17.65	52	24.19	72	22.50	138	21.07
- ทอด้วยกี่กระตุกได้	25	29.07	13	38.24	55	25.58	113	35.31	206	31.45
- ทอด้วยกี่พื้นบ้านได้	29	33.72	5	14.71	26	12.09	8	2.50	68	10.38
- รวม	86	100.0	34	100.0	215	100.0	320	100.0	655	100.0
5. กรณีเก็บลายเองไม่ได้ใครเก็บลายให้										
- สมาชิกในกลุ่ม	4	11.76	12	80.00	21	95.45	3	5.17	40	31.01
- ช่างทออาวุโส	0	0.00	0	0.00	0	0.00	11	18.97	11	8.53
- ผู้จ้างทอเก็บให้	24	70.59	2	13.33	1	4.55	3	5.17	30	23.26
- จ้างช่างเก็บลายในชุมชน	3	8.82	0	0.00	0	0.00	27	46.55	30	23.26
- อื่น ๆ	3	8.82	1	6.67	0	0.00	14	24.14	18	13.95
- รวม	34	100.0	15	100.0	22	100.0	58	100.0	129	100.0
6. ต้องจ่ายค่าเก็บลายหรือไม่										
- ไม่ต้องจ่าย	33	89.20	13	100.0	21	87.50	37	48.70	104	69.30
- ต้องจ่าย	4	10.80			3	12.50	39	51.30	46	30.70
- รวม	37	100.0	13	100.0	24	100.0	76	100.0	150	100.0
7. การกำหนดลายผ้าที่ทอ										
- กำหนดเอง	3	8.57	6	31.58	19	27.94	48	44.44	76	33.04
- กลุ่มกำหนดให้	8	22.86	5	26.32	39	57.35	7	6.48	59	25.65
- ลูกค้าผู้ใช้ผ้าทอกำหนดให้	10	28.57	5	26.32	5	7.35	20	18.52	40	17.39
- นายทุนผู้ว่าจ้างกำหนดให้	14	40.00	3	15.79	5	7.35	33	30.56	55	23.91
- รวม	35	100.0	19	100.0	68	100.0	108	100.0	230	100.0

ตารางที่ 3 กระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้ จำแนกตามแหล่งทอผ้า

ข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้า	พื้นที่ของกลุ่มทอผ้า								รวม	
	สุราษฎร์ธานี		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สงขลา			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. สถานที่ทอผ้า										
- บ้านตนเอง	23	52.30	4	21.05	23	38.33	113	95.80	163	67.70
- โรงทอของกลุ่ม	14	31.80	15	78.90	32	53.33	2	1.70	63	26.10
- บ้านเพื่อนในหมู่บ้าน	2	4.50	0		2	3.40	2	1.70	6	2.50
- อื่น ๆ	5	11.40	0		3	5.10	1	0.80	9	3.70
- รวม	44	100.0	19	100.0	60	100.2	118	100.0	241	100.0
2. เวลาในการทอ										
- ช่วงเช้า	2	4.26	0	0.00	1	1.69	7	6.03	10	4.17
- ช่วงบ่าย	0	0.00	0	0.00	18	30.51	0	0.00	18	7.50
- ช่วงว่างช่วงใดก็ได้	27	57.45	4	22.22	29	49.15	65	56.03	125	52.08
- กลางคืน	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
- ตลอดวัน	18	38.30	14	77.78	11	18.64	44	37.93	87	36.25
- รวม	47	100.0	18	100.0	59	100.0	116	100.0	240	100.0
3. ระยะเวลาในการทอ										
- 1-2 ชั่วโมง	3	6.38	1	5.56	2	3.70	4	4.88	10	4.98
- 3-5 ชั่วโมง	20	42.55	7	38.89	38	70.37	34	41.46	99	49.25
- 6-8 ชั่วโมง	24	51.06	10	55.56	14	25.93	44	53.66	92	45.77
- รวม	47	100.0	18	100.0	54	100.0	82	100.0	201	100.0
4. ค่าใช้จ่ายในการทอผ้าประกอบด้วย										
- ค่าทำก๊	5	20.80	1	5.00	24	13.60	38	27.30	68	38.20
- ค่าอุปกรณ์ทอผ้า	3	12.50	6	30.00	53	29.90	44	31.70	58	32.60
- ค่าเส้นใย	4	16.70	5	25.00	52	29.40	29	20.90	12	6.70
- ค่าสมัครสมาชิกกลุ่ม	0	0.00	0	0.00	1	0.60	1	0.70	1	0.60
- ค่าลงหุ้น	0	0.00	5	25.00	12	6.80	1	0.70	2	1.10
- ค่าธรรมเนียมในการส่งผ้า	0	0.00	0	0.00	35	19.70	2	1.40	2	1.10
- ค่าปรับเมื่อทำผิดข้อตกลง ของกลุ่ม	1	4.20	1	5.00					34	19.10
- อื่น ๆ	11	45.80	2	10.00			24	17.30	1	0.60
- รวม	24	100.0	20	100.0	177	100.0	139	100.0	178	100.0

ช่างทอผ้าเกือบทุกรายจะต้องจ่ายเงินสดเพื่อซื้อเส้นใยดังกล่าวแล้ว ยกเว้นช่างทอในกลุ่มนาหมื่นศรี จังหวัดตรัง ไม่ต้องจ่ายเงินสดเพื่อซื้อเส้นใยเนื่องจากทางกลุ่มจะช่วยลงหุ้นให้ก่อน และหักค่าด้ายเมื่อได้รับเงินค่าผ้าจากกลุ่มแล้ว นอกจากนี้ช่างทอผ้ายังมีค่าใช้จ่ายอื่น ๆ

อีก ได้แก่ ค่าอุปกรณ์ทอผ้า และค่าก๊ทอผ้า และในกรณีที่ช่างทอผ้าเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า ก็อาจมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมอีก เช่น ค่าสมัครสมาชิก ค่าลงหุ้น ค่าธรรมเนียมในการส่งผ้า ค่าปรับเมื่อทำผิดข้อตกลงของกลุ่ม เป็นต้น

2.4 ลักษณะการประกอบอาชีพทอผ้าและกระบวนการจำหน่ายผ้าทอพื้นบ้าน

จากการศึกษาพบว่า มีสัดส่วนของช่างทอที่ทอผ้าอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันเพียงร้อยละ 40 โดยประมาณเท่านั้น นอกนั้นทออย่างไม่ต่อเนื่องทั้งในลักษณะที่หยุดทอเป็นระยะเวลาสั้นหรือหยุดชั่วคราวแล้วกลับมาทอใหม่ โดยส่วนใหญ่มีเหตุผลในการหยุดทอคือการไปประกอบอาชีพอื่น ซึ่งให้รายได้มากกว่า และเหตุผลอื่นๆ ในขณะที่เหตุผลในการกลับมาทอใหม่คือเห็นว่า มีรายได้ดีกว่าเดิม หรือมีเวลาว่างมากขึ้น หรือไม่อยากทำงานนอกหมู่บ้าน เป็นต้น ทั้งนี้มีระยะเวลาในการทอผ้าโดยรวมจนถึงปัจจุบันมากกว่า 15 ปี และมีช่างทอผ้าเพียง 5 คน (จากช่างทอผ้าที่ให้ข้อมูลทั้งหมดจำนวน 244 คน) เท่านั้นที่เลิกทอผ้าโดยสิ้นเชิง

เมื่อพิจารณาจากลักษณะภายนอกอาจเห็นว่า การทอผ้าพื้นบ้านเป็นงานที่มีขั้นตอนการทำงานไม่ซับซ้อน และเรียนรู้ได้ไม่ยาก แต่ในความเป็นจริงแล้ว กลับเป็นงานที่ต้องอาศัยทักษะ ความชำนาญ ความอดทนในการสั่งสมประสบการณ์เฉพาะตนและยังต้องการความร่วมมือระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ในครอบครัว หรือคนในชุมชน โดยเฉพาะในขั้นตอนต่างๆ ของการเตรียมด้ายย้อม เช่น การคั้นด้าย หวีด้าย ม้วนด้าย ตลอดจนการแก้ปัญหาในขณะทอ จากข้อมูลของช่างทอผ้าในปัจจุบันพบว่าในแต่ละแหล่ง มีกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการทอผ้าแตกต่างกันคือ ในจังหวัดสงขลาจะเป็นคนในชุมชนในจังหวัดตรังและนครศรีธรรมราชจะเป็นการช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มเป็นส่วนใหญ่ และในทุกแหล่งจะมีส่วนของสมาชิกในครอบครัว เช่น แม่ สามี หรือลูกสาวเข้ามาช่วยเหลืออยู่ จึงอาจกล่าวได้ว่าการทอผ้าพื้นบ้านในทุกแหล่งเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มครอบครัว และชุมชนได้เข้ามาทำกิจกรรม และสร้างสรรค์ผลงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์ในการประกอบอาชีพทอผ้า พบว่าช่างทอส่วนใหญ่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและสงขลาประกอบอาชีพทอผ้าโดยเป็นแรงงานรับจ้างทอผ้าเท่านั้น ส่วนช่างทอในจังหวัดนครศรีธรรมราชบางส่วนเป็นแรงงานรับจ้างและบางส่วนเป็นผู้ประกอบการคือ เป็นผู้ลงทุนทอและจำหน่ายผ้าเอง

หรือฝากจำหน่าย ในขณะที่ช่างทอผ้าในนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) ประกอบอาชีพทอผ้าในลักษณะวิสาหกิจชุมชนโดยเป็นเจ้าของกิจการหรือเป็นหุ้นส่วน (สมาชิกกลุ่ม)

กระบวนการจำหน่ายผ้าทอหรือสินค้าทั่วไปถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินอาชีพทอผ้าหรือการผลิตสินค้าโดยตรง ดังจะเห็นได้จากสาเหตุสำคัญที่ทำให้ช่างทอผ้าจำนวนมากเคยเลิกการทอผ้ามาเป็นระยะเวลาหนึ่งอันเนื่องมาจากมีรายได้ไม่เพียงพอและไม่ต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการจำหน่ายผ้าทอที่เกิดขึ้นอย่างไม่ต่อเนื่องนั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งเสริมการทำอาชีพเสริมของหน่วยราชการทั่วไปนิยมส่งเสริมให้ชาวบ้านเรียนรู้วิธีการผลิตเท่านั้น แต่ไม่ได้ขยายขอบเขตไปในเรื่องกระบวนการตลาด แม้จะมีความพยายามที่จะทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้กระบวนการจำหน่ายก็เป็นเพียงการพาชาวบ้านไปออกงานขายสินค้าตามสถานที่ต่างๆ ที่ภาครัฐและเอกชนจัดขึ้นเป็นครั้งคราวเท่านั้น สภาพดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลเกี่ยวกับช่างทอผ้าที่สามารถนำผ้าออกไปขายด้วยตนเองในทุกแหล่งทอผ้าซึ่งมีสัดส่วนน้อยกว่าร้อยละ 10 โดยประมาณ เมื่อเทียบกับจำนวนช่างทอทั้งหมดของแต่ละแหล่ง

วิธีการจำหน่ายผ้าทอของช่างทอขึ้นอยู่กับลักษณะการประกอบอาชีพของช่างทอ คือ

1) กรณีเป็นแรงงานรับจ้างทอผ้า ช่างทอส่วนใหญ่ในทุกแหล่ง (โดยเฉพาะในจังหวัดสงขลา ซึ่งมีช่างทอประกอบอาชีพทอผ้าเป็นแรงงานรับจ้างสูงสุด) จะส่งผ้าทอให้กับผู้ว่าจ้างโดยตรง หรือมีผู้มารับผ้าถึงบ้านช่างทอ ซึ่งอาจเป็นพ่อค้าหรือนายทุนหรือช่างทอในและนอกชุมชน โดยช่างทอมีที่ทอผ้าเป็นของตนเอง และผู้ว่าจ้างเป็นผู้กำหนดตลาดและ/หรือเตรียมการบางขั้นตอนให้ หรืออาจเป็นการว่าจ้างโดยช่างทอดำเนินการเองทุกขั้นตอน

2) กรณีเป็นผู้ประกอบการอิสระ ช่างทอผ้าเป็นผู้จำหน่าย หรือฝากขาย หรือขายส่งให้กับร้านค้าด้วยตนเอง ทั้งนี้ในจำนวนช่างทอที่เป็นผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะขายผ้าโดยมีคนมารับซื้อถึงบ้าน (โดยเฉพาะช่างทอในจังหวัดสงขลา)

3) กรณีเป็นวิสาหกิจชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดตรัง โดยช่างทอกว่าร้อยละ 90 ขายผ้าให้กลุ่มโดยตรง ในขณะที่ช่างทอผ้าในแหล่งอื่นที่ระบุว่ามีลักษณะประกอบอาชีพโดยการลงทุนเองและขายให้กลุ่มหรือกลุ่มลงทุนให้ทอและขายให้กลุ่มนั้น กลับมีวิธีการขายผ้าที่หลากหลายคือ ไม่ได้ขายให้กับกลุ่มเท่านั้น แต่จะขายให้กับคนที่มาว่าจ้าง หรือคนที่มาซื้อถึงบ้านด้วย

เมื่อพิจารณาถึงประเด็นการเป็นสมาชิกกลุ่มนั้น พบว่าในจังหวัดตรัง นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี ร้อยละ 90, 80 และ 40 ของช่างทอผ้าเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม ในขณะที่เพียงร้อยละ 10 ของช่างทอในจังหวัดสงขลาเท่านั้นที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม และส่วนมากของช่างทอจำนวนดังกล่าวมีระยะเวลาในการ

เป็นสมาชิกกลุ่มมากกว่า 3 ปีขึ้นไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าได้มีกลุ่มทอผ้าเกิดขึ้นในทุกพื้นที่ที่ศึกษาภายใต้การสนับสนุนของหน่วยราชการการต่างๆ แต่ทว่าลักษณะการดำเนินงานของกลุ่มในแต่ละแหล่งมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะการรวมกลุ่มสมาชิกในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนซึ่งสามารถเห็นได้เด่นชัดกลับเป็นเฉพาะกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี จังหวัดตรังเท่านั้น

แม้จะมีช่องทางเลือกในการขายผ้าหลายวิธี แต่ช่างทอผ้าส่วนใหญ่ (เกือบร้อยละ 90) กลับมีวิธีการขายผ้าเพียงวิธีเดียวเท่านั้น ยกเว้นช่างทอที่เป็นผู้ประกอบการอาชีพอิสระและช่างทอที่รวมกลุ่มการผลิตบางรายเท่านั้นมีวิธีการขายผ้า 2 วิธี มากกว่าวิธีเดียว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของการตลาด หรือการเกิด

ตารางที่ 4 ลักษณะการประกอบอาชีพทอผ้าและกระบวนการจำหน่าย ผ้าทอพื้นบ้าน จำแนกตามแหล่งทอ

ข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้า	พื้นที่ของกลุ่มทอผ้า								รวม	
	สุราษฎร์ธานี		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สงขลา			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ระยะเวลาในการประกอบอาชีพทอผ้า										
- น้อยกว่า 1 ปี	2	4.90	3	20.00	11	19.60			16	7.00
- 1-3 ปี	4	9.80	4	26.70	14	25.00	9	7.80	31	13.70
- 4-6 ปี			5	33.30	7	12.50	4	3.50	16	7.00
- 7-9 ปี	1	2.40			2	3.60	4	3.50	7	3.10
- 10-12 ปี	8	19.50			3	5.40	16	13.90	27	11.90
- 13-15 ปี	7	17.10			4	7.10	6	5.20	17	7.50
- มากกว่า 15 ปี	19	46.30	3	20.00	15	26.80	76	66.10	113	49.80
- รวม	41	100.0	15	100.0	56	100.0	115	100.0	227	100.0
2. ความต่อเนื่องของการทอผ้า										
- ต่อเนื่อง	24	51.10	13	68.40	23	40.40	53	46.50	113	47.70
- ไม่ต่อเนื่อง	23	48.90	6	31.60	34	59.60	61	53.50	124	52.30
- รวม	47	100.0	19	100.0	57	100.0	114	100.0	237	100.0
กรณีไม่ต่อเนื่องหยุดทอเพราะ										
1. ศึกษาต่อ	4	17.39	0	0.00	3	8.82	4	6.56	8	6.45
2. ไปทำงานนอกหมู่บ้าน	1	4.35	1	16.67	6	17.65	3	4.92	12	9.68
3. ไม่มั่นใจในความมั่นคงของกลุ่ม	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
4. ประกอบอาชีพอื่น	9	39.13	2	33.33	8	23.53	21	34.43	40	32.26
5. รายได้ไม่เพียงพอ	2	8.70	0	0.00	1	2.94	5	8.20	8	6.45
6. อื่นๆ	7	30.43	3	50.00	16	47.06	28	45.90	56	45.16
- รวม	23	100.0	6	100.0	34	100.0	61	100.0	124	100.0

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้า	พื้นที่ของกลุ่มทอผ้า								รวม	
	สุราษฎร์ธานี		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สงขลา			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
3. ลักษณะที่ผู้อื่นที่มีส่วนร่วมในการทอผ้า										
- คนในชุมชน	4	13.79	2	15.38	0	0.00	71	48.97	77	28.84
- ช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม	7	24.14	9	69.23	42	52.50	4	2.76	62	23.22
- สมาชิกในครอบครัวช่วย	7	24.14	1	7.69	36	45.00	46	31.72	90	33.71
- อื่น ๆ	11	37.93	1	7.69	2	2.50	24	16.55	38	14.23
- รวม	29	100.0	13	100.0	80	100.0	145	100.0	267	100.0
4. บุคคลในครอบครัวที่มีส่วนร่วมในการทอผ้า										
- แม่	2	11.76	1	9.09	9	12.00	9	6.34	21	8.37
- สามี	0	0.00	2	18.18	15	20.00	32	22.54	49	19.52
- ลูกสาว	4	23.53	0	0.00	9	12.00	15	10.56	28	11.16
- ลูกชาย			3	27.27	33	44.00	56	39.44	98	39.04
- ญาติผู้ใหญ่ที่อยู่บ้านเดียวกัน	4	23.53	0	0.00	4	5.33	2	1.41	10	3.98
- อื่น ๆ	7	41.18	5	45.45	5	6.67	28	19.72	45	17.93
- รวม	17	100.0	11	100.0	75	100.0	142	100.0	251	100.0
5. สถานภาพในการประกอบอาชีพการทอผ้า										
- แรงงานรับจ้าง	33	80.49	7	43.75	3	5.26	73	61.86	116	50.00
- ผู้ประกอบการ	1	9.75	8	50	7	12.28	41	30.52	47	6.90
- สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน	4	9.26	1	6.25	47	82.46	9	7.62	61	10.34
- อื่น ๆ	3	7.32	0	0.00	0	0.00	5	4.24	8	3.45
- รวม	41	106.8	16	100.0	57	100.0	128	104.2	232	70.7
6. กระบวนการจำหน่ายผ้าทอ										
- ขายให้กับกลุ่ม	12	27.91	9	37.50	50	64.10	9	7.09	80	29.14
- นำออกขายเอง	2	4.65	3	12.50	4	5.13	11	8.66	20	7.35
- มีคนมารับไปขาย	7	16.28	6	25.00	5	6.41	35	27.56	53	19.49
- มีคนมาซื้อที่บ้าน	3	6.98	3	12.50	11	14.10	8	6.30	25	9.19
- ญาตินำไปขาย	0	0.00	0	0.00	2	2.56	1	0.79	3	1.10
- ฝากขายตามร้านค้า	0	0.00	0	0.00	2	2.56	4	3.15	6	2.21
- ส่งไปขายต่างจังหวัด	2	4.65	0	0.00	2	2.56	2	1.57	6	2.21
- อื่น ๆ	17	39.53	3	12.50	2	2.56	57	44.88	79	29.04
- รวม	43	100.0	24	100.0	78	100.0	127	100.0	272	99.7
จำนวนช่างทอผ้าทั้งหมด (คน)	48		9		59		118		244	
สัดส่วนของช่างทอผ้าต่อวิธีการขายผ้า	1:0.90		1:2.60		1:1.30		1:1.08		1:1.12	

การผูกขาดของผู้รับซื้อผ้าทอขึ้น ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ นอกจากจะส่งผลให้อาณาจักรต่อรองระหว่างช่างทอผ้า กับผู้ซื้อผ้าพื้นบ้านจะมีน้อยแล้ว ยังอาจก่อให้เกิดระบบ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ขึ้น เนื่องจากช่างทออาจเห็นว่า ผู้ซื้อผ้าเหล่านั้นเป็นผู้มาช่วยทำให้ตนเกิดรายได้จากผล ผลิตของชุมชนที่มีอยู่แล้วโดยปกติจึงรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณ ต่อผู้ซื้อผ้าทอเพราะส่วนใหญ่ของผู้ซื้อผ้าทอเหล่านั้น เข้าไปซื้อผ้าถึงบ้านของช่างทอโดยตรง นอกจากนี้ยัง ทำให้ช่างทอผ้าหรือผู้ผลิตไม่สามารถเห็นหรือรับทราบ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผู้ใช้ผ้าทอที่แท้จริงได้โดยตรง

นอกจากนี้ยังพบว่าช่างทอผ้าพื้นบ้าน ภาคใต้ในปัจจุบันส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในอาชีพทอผ้า อยู่ในระดับมาก แม้ว่าจะมีปัญหาสุขภาพอันเกิดจากการ ทอผ้า เช่น อาการปวดตา ปวดตามร่างกาย และปวด เมื่อย ขณะทอผ้าในช่วงขั้นตอนต่างๆ เช่น การเหยียบ คันบังคับตะกอล การกรอด้วยฟุ้ง และการฟุ้งกระสวย เป็นต้น

3. ศักยภาพหรือความสามารถของช่างทอผ้า พื้นบ้านภาคใต้

เมื่อนำข้อมูลจากตารางที่ 1, 2 และ 3 มาจัด กลุ่มข้อมูลใหม่เพื่อศึกษาเรื่องศักยภาพของช่างทอผ้า พื้นบ้านภาคใต้ตามกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษาข้างต้น ดังแสดงในตารางที่ 5 (ศักยภาพของช่างทอผ้าพื้นบ้าน ภาคใต้ จำแนกตามแหล่งทอผ้า) และสามารถสรุปข้อมูล ได้ดังนี้

3.1 ศักยภาพในการสร้างรายได้

ในการคำนวณความสามารถในการสร้าง รายได้ของช่างทอผ้าพื้นบ้าน จะพิจารณาเฉพาะช่างทอผ้าที่ ระบุว่ามียาชีพหลักหรืออาชีพเสริมเป็น “ช่างทอผ้า” หรือยังทอผ้าอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ทำให้จำนวนตัวอย่าง ทั้งหมดเหลือ 208 ตัวอย่างเท่านั้น ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ หายไปเนื่องจากเป็นช่างทอที่เลิกทอผ้าแล้ว หรือหยุด ทอผ้าชั่วคราวในช่วงเวลาของเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว พบ ว่าแหล่งทอผ้าที่มีจำนวนช่างทอผ้าซึ่งมีรายได้ต่อเดือน เฉลี่ยสูงสุด (โดยตัดช่างทอผ้าที่มีรายได้สูงสุดและต่ำสุด ออกไป) คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในขณะที่ช่างทอผ้า ในกลุ่มนาหมื่นศรี จังหวัดตรัง มีรายได้เฉลี่ยต่ำที่สุด

ทั้งนี้อาจเนื่องจากส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทอผ้าเป็นอาชีพ เสริมและอาจเกิดจากการที่ช่างทอส่วนใหญ่เป็นสมาชิก กลุ่มทำให้อาจต้องใช้เวลามากในการบริหารจัดการกลุ่มในระยะพื้นฟู กลุ่ม ทำให้ไม่มีเวลาทอผ้าเพื่อหารายได้ให้กับตนเอง อย่างเต็มที่ และเมื่อพิจารณาถึงแหล่งทอผ้าที่มีสัดส่วน ของช่างทอผ้าที่มีรายได้ตั้งแต่ 5,000 บาทต่อเดือนขึ้นไป จำนวนมากที่สุดจะอยู่ในแหล่งทอผ้าของตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลา คือ มากกว่าร้อยละ 10 ซึ่งสอดคล้องกับ ภาพภายนอกที่มองเห็นว่าช่างทอผ้าในเกาะยอมีรายได้ ค่อนข้างมาก

3.2 ศักยภาพในการทอผ้า

จากกรอบการศึกษา ความสามารถในการ ทอผ้าของช่างทอและผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 5 พบว่าแหล่งที่มีจำนวนช่างทอผ้าที่สามารถเก็บลายผ้า ได้ 2 ลายขึ้นไป มากที่สุดคือ ช่างทอในกลุ่มนาหมื่นศรี จังหวัดตรัง ทั้งๆ ที่ระยะเวลาในการทอผ้าของช่างทอผ้า ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงต่ำกว่า 7 ปี อาจเป็นเพราะการ ช่วยเหลือกันในระยะหว่างสมาชิกกลุ่มส่งผลให้เกิดการ ถ่ายทอดเรียนรู้กันเองภายในกลุ่มได้รวดเร็วและสะดวก ขึ้น นับเป็นวิธีการช่วยลดระยะเวลาการเรียนรู้ที่ดียิ่ง รองลงมาคือ ช่างทอผ้าในเกาะยอ จังหวัดสงขลา และ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตามลำดับ ความสามารถดังกล่าว เกิดขึ้นเนื่องจากการประกอบอาชีพทอผ้าเป็นระยะเวลา มากกว่า 10 ปี ในขณะที่ช่างทอผ้าในจังหวัดนครศรี- ธรรมราชกลับมีความสามารถในการทอผ้าต่ำที่สุด อัน เนื่องมาจากช่างทอผ้าโดยส่วนใหญ่ทอผ้าเป็นระยะเวลา น้อยกว่า 6 ปี และเป็นเพียงแรงงานรับจ้างเท่านั้น (โปรด ดูตารางที่ 4)

3.3 ศักยภาพด้านอื่นๆ

ผลการวิเคราะห์ในตารางที่ 5 พบว่า จังหวัดสงขลาเป็นแหล่งที่มีจำนวนช่างทอผ้าที่มีทักษะ ดังที่กล่าวแล้วในกรอบแนวคิดในการศึกษาน้อยที่สุด ซึ่ง สอดคล้องกับลักษณะการประกอบอาชีพทอผ้า ในตาราง ที่ 4 ซึ่งแสดงว่า ช่างทอโดยส่วนใหญ่เป็นเพียงแรงงาน รับจ้าง และผู้ประกอบการเท่านั้น ในขณะที่สมาชิกกลุ่ม นาหมื่นศรี จังหวัดตรัง เป็นแหล่งซึ่งมีช่างทอผ้าที่มีทักษะ ด้านอื่นๆ เพิ่มมากที่สุดและมีจำนวนสูงที่สุด อันเนื่อง จากช่างทอผ้าโดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกหรือเจ้าของกิจการ

ตารางที่ 5 สักยภาพของช่างทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้ จำแนกตามแหล่งทอผ้า

ศักยภาพของช่างทอ	พื้นที่ของกลุ่มทอผ้า								รวม	
	สุราษฎร์ธานี		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สงขลา			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. สักยภาพในการสร้างรายได้*										
ต่ำกว่า 1,000 บาท	2	8.7			2	5.9	5	8.2	9	7.3
1,000-1,500 บาท	2	8.7			7	20.6	7	11.5	16	12.9
1,501-2,000 บาท	4	17.4			10	29.4	11	18.0	25	20.2
2,001-2,500 บาท	13	56.5			6	17.6	15	24.6	34	27.4
2,501-3,000 บาท	7	30.4	4	66.7	13	38.2	16	26.2	40	32.3
3,001-3,500 บาท	5	21.7	3	50.0	2	5.9	11	18.0	21	16.9
3,501-4,000 บาท	3	13.0	2	33.3	6	17.6	15	24.6	26	21.0
4,001-5,000 บาท	1	2.4	2	14.3	5	9.6	15	13.6	23	10.6
5,001-10,000 บาท	4	9.8	2	14.3			14	12.7	20	9.2
มากกว่า 10,000 บาท			1	7.1	1	1.9	1	0.9	3	1.4
รวม*	41	100.0	14	100	52	100.0	110	100.0	217	100.0
หมายเหตุ: จำนวนดังกล่าวเป็นจำนวนของช่างทอผ้าที่ระบุว่าการทอผ้าเป็นรายได้หลักหรือรายได้เสริมเท่านั้น										
รายได้เฉลี่ย	3,000		4,000		2,500		3,500		3,250	
2. สักยภาพด้านทักษะ										
- เริ่มหัดทอผ้า	4	9.10	4	23.50	0		2	1.70	10	4.30
- ทำขั้นตอนการทอผ้าได้เท่านั้น	28	63.60	8	47.10	6	10.50	32	27.40	74	31.50
- ทำขั้นตอนอื่นได้บ้าง	4	9.10	3	17.60	19	33.30	41	35.00	67	28.50
- เริ่มเก็บขายได้	5	11.40	1	5.90	22	38.60	23	19.70	51	21.70
- เก็บขายเองได้หมด	3	6.80	1	5.90	10	17.50	19	16.20	33	14.00
- รวม	44	100	17	100	57	100	117	100	235	100
3. สักยภาพหรือทักษะด้านอื่น ๆ ในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน (จำนวนทักษะ)										
- 0 รายการ ไม่มีทักษะด้านอื่นเพิ่มเติม	28	63.60	2	11.80	6	10.50	104	88.90	140	59.60
- 1 รายการ	2	4.50	4	23.50	0		3	2.60	9	3.80
- 2 รายการ	10	22.70	5	29.40	1	1.80	3	2.60	19	8.10
- 3 รายการ	2	4.50	3	17.60	8	14.00	2	1.70	15	6.40
- 4 รายการ	1	2.30	2	11.80	6	10.50	3	2.60	12	5.10
- 5 รายการ	0		1	5.90	7	12.30	1	0.90	9	3.80
- 6 รายการ	0		0		9	15.80	0		9	3.80
- > 6 รายการ	1	2.30	0		20	35.09	1	0.90	22	9.40
- รวม	44	100	17	100	57	100	117	100	235	100

“วิสาหกิจชุมชน” ร่วมกัน อีกทั้งยังเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือกันในการจัดการกลุ่มและเรียนรู้ทักษะการทำงานดังกล่าวร่วมกันอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลเนื่องมาจากการเข้าไปดำเนินโครงการฟื้นฟู ส่งเสริมและพัฒนาการทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้ของโครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ อย่างต่อเนื่องและเอาใจจริง

4. ศักยภาพของแหล่งทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้

ศักยภาพของแหล่งทอผ้า หมายถึง ผลรวมของสัดส่วนของช่างทอผ้าที่มีศักยภาพในด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้ว พบว่า แหล่งทอเกาะยอ จังหวัดสงขลา มีศักยภาพในการสร้างรายได้สูงสุด ในขณะที่นาหมื่นศรี จังหวัดตรัง มีศักยภาพในการสร้างรายได้ต่ำที่สุด แต่มีศักยภาพในการสร้างเสริมความสามารถช่างทอและด้านอื่นๆ หรือความสามารถในการรวมกลุ่มและพัฒนากลุ่มมากที่สุด ในขณะที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี มีศักยภาพรองลงมาตามลำดับ

นอกจากนี้การรวมกลุ่มและการพัฒนางานของกลุ่มจนสามารถยกระดับสู่การทำวิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นในแหล่งทอผ้านาหมื่นศรี จังหวัดตรัง เท่านั้น อันเป็นผลมาจากการเข้าไปสนับสนุน และส่งเสริมของโครงการจัดตั้งศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรมดังที่กล่าวแล้ว และทุกแหล่งจะมีช่างทอผ้าที่มีความรู้เรื่องลายผ้าของท้องถิ่นมากกว่า 30 ลาย ซึ่งชี้ให้เห็นถึงศักยภาพในการสร้างสรรค์ลายผ้าที่มีอยู่เดิมในแหล่งทอนั้นๆ ซึ่งสามารถสืบทอดต่อไปยังช่างทอรุ่นต่อไป ตลอดจนยังสามารถพัฒนาลายผ้าท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายต่อไปได้

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุปในการศึกษาศักยภาพของช่างทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้: ฤกษ์จะเป็นเพียงแค่แรงงานรับจ้างทำงานที่บ้าน

ช่างทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้เกือบทั้งหมดเป็นเพศหญิงและมีบทบาทเป็นแม่บ้าน ส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคน มีรายได้จากอาชีพทอผ้าประมาณ 3,000 บาทต่อเดือน ผักผ่อนในการทอผ้าเพิ่มเติมจากคนในชุมชน โดยส่วนใหญ่จะรับจ้างทอผ้าและมีข้อจำกัดในการจำหน่ายผ้าทอ วัสดุดิบที่ใช้เป็นไหมและเส้นใยสังเคราะห์ย้อมสี

เคมีจากกรุงเทพฯ และเป็นช่างทอผ้าที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวมากที่สุด รองลงมาคือศักยภาพหรือความสามารถในการเป็นช่างทอ และศักยภาพด้านอื่นๆ น้อยที่สุด และศักยภาพด้านอื่นๆ ดังกล่าวนี้อยู่จำกัดอยู่ในแหล่งทอผ้าที่มีช่างทอผ้าซึ่งประกอบอาชีพในลักษณะวิสาหกิจชุมชนที่ช่างทอผ้าเหล่านั้นเป็นสมาชิกกลุ่มอยู่เท่านั้น

แม้ว่าช่างทอผ้าโดยส่วนใหญ่อาจเห็นว่าศักยภาพหรือความสามารถในการทอผ้าและศักยภาพด้านอื่นๆ ว่าไม่มีประโยชน์ เนื่องจากไม่เห็นมูลค่าแลกเปลี่ยนที่เป็นตัวเงินและสามารถซื้อขายกันในตลาดได้อย่างเป็นรูปธรรมได้เช่นเดียวกับศักยภาพในการสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว หรือตัวผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นบ้าน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าศักยภาพภาพทั้ง 2 ด้านนั้น จะไม่มีมูลค่าใดๆ เพราะแท้จริงแล้วมูลค่าใช้สอยหรือประโยชน์ของศักยภาพดังกล่าวนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งซึ่งมีผลต่อการรักษาศักยภาพในการสร้างรายได้ของช่างทอในระยะยาว ความหมายก็คือเมื่อช่างทอผ้ามีความสามารถในการทอผ้าในระดับสูงก็จะทำให้เกิดความสามารถในการสร้างสรรค์งานในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างหลากหลายก่อให้เกิดรายได้เพิ่ม หรือทำให้ช่วยเสริมศักยภาพในการสร้างรายได้นั่นเอง

นอกจากนี้เมื่อช่างทอผ้ามีศักยภาพด้านอื่นๆ (ดังที่กล่าวแล้วในกรอบความคิด) จะส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดเทคนิควิธีให้แก่กันอย่างรวดเร็วในลักษณะการทำงานเป็นกลุ่ม ไม่ใช่เป็นการถ่ายทอดแบบตัวต่อตัวหรือจากแม่สู่ลูก หรือจากผู้ว่าจ้างสู่แรงงานรับจ้าง อันเป็นผลให้เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านความสามารถในการทอผ้าได้เร็วขึ้น และส่งผลต่อการสร้างรายได้ในภายหลัง (ระยะยาว) นอกจากนี้การมีทักษะดังกล่าวยังช่วยลดความเสี่ยงหรือเท่ากับเป็นการสร้างหลักประกันในอาชีพให้กับช่างทอผ้าได้ (ไม่ต้องประกอบอาชีพอย่างอื่นต่อเนื่องเหมือนในระยะที่ผ่านมา) และภายใต้ความสามารถในการบริหารจัดการและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทำให้การแก้ปัญหาต่างๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นศักยภาพหรือความสามารถในการทอผ้าและศักยภาพด้านอื่นๆ นี้เท่านั้นที่จะช่วยยกระดับให้ช่างทอผ้าสามารถก้าวพ้นจากแรงงานรับจ้าง หลังจากที่เขาสามารถก้าวขึ้นมาจาก

แรงงานเสริมในภาคการเกษตรหรือแรงงานที่ไม่มีมูลค่า
ในภาคเศรษฐกิจจากที่กล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งเป็นเครื่อง
ยืนยันถึงมูลค่าของศักยภาพทั้ง 2 ด้านนี้ได้เป็นอย่างดี

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ช่างทอผ้าส่วนใหญ่มอง
ข้ามศักยภาพทั้งสองด้านนี้ อาจเป็นเพราะจุดอ่อนของ
การนิยมนำงานอยู่กับบ้านหรือในท้องถิ่นซึ่งทำให้ขาด
โอกาสในการรับรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสังคม
หรือโลกภายนอก ซึ่งจะช่วยสร้างเสริมประสบการณ์หรือ
เรียนรู้นวัตกรรมใหม่ๆ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการ
พัฒนาศักยภาพของตนเองได้ ถึงแม้ว่าการทำงานอยู่กับ
บ้านหรือภายในชุมชนท้องถิ่นของตนเองจะมีจุดแข็งในแง่
ของการรักษารากฐานบ้านเกิดก็ตาม

2. ข้อเสนอแนะ: แนวทางที่เหมาะสมในการ ส่งเสริมและพัฒนาผ้าทอพื้นบ้าน

การส่งเสริมและพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านนั้น ควร
ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของช่างทอผ้าเพื่อ
ให้เกิดศักยภาพด้านอื่นๆ และความสามารถในการจัด
การและบริหารงานในเชิงวิสาหกิจชุมชน โดยใช้กระบวนการ
กลุ่มและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งระหว่างสมาชิก
ภายในกลุ่ม และระหว่างกลุ่มกับเครือข่ายภายนอกชุมชน
ตลอดจนบุคคลหรือองค์กรที่ดำเนินการส่งเสริมและ
พัฒนา ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้เกิดการทำงานและใช้ชีวิต
ร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์ในแนวราบ จนเกิดพลังจาก
ความเข้าใจและเห็นคุณค่าของตนเองและคุณค่าของ
กระบวนการดังกล่าวจากประสบการณ์ตรงของช่างทอ
และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ใช้การสร้างความสัมพันธ์ใน
แนวตั้งหรือความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้ให้ความ
ช่วยเหลือกับผู้รับความช่วยเหลือจนทำให้เกิดความรู้สึก
ในการเป็นหนี้บุญคุณ หรือเกิดโอกาสในการสร้าง
ประโยชน์ส่วนบุคคลขึ้นมา เช่น เกิดภาวะการมีเจ้านาย
(ข้าราชการ) กับลูกน้อง (ชาวบ้าน) หรือเก่าแก่กับลูกจ้าง
เป็นต้น และความสัมพันธ์ในแนวตั้งและ/หรือขาดการ
พัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการกลุ่มในเชิงวิสาหกิจ
ชุมชนนี้เองที่เป็นต้นเหตุสำคัญในการทำให้เกิดการ
ล้มเหลวในการเริ่มต้นและการดำรงอยู่ของกลุ่ม เหมือน
ดังเสียงสะท้อนของช่างทอผ้าคนหนึ่งที่ยกถึงสาเหตุ
ของความล้มเหลวของกลุ่มตนเองว่า

“การรวมกลุ่มหลายคนจะเรื่องมาก เกิดความ
ขัดแย้ง เงินจะตกอยู่กับประธานเป็นส่วนใหญ่ ผ้าที่ทอได้
กว่าจะขายได้ก็นาน กลุ่มก็เลยล้ม ทำจ้างจะได้ตั้งค์เร็ว
กว่า ถ้าเกิดเดือดร้อนเรื่องเงินก็ขอเบิกก่อนได้”

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและ
พัฒนาผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งได้รับการสนับสนุนเงินทุน
จากกองทุนส่งเสริมและพัฒนาผ้าทอพื้นบ้าน และโครงการ
จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ นอกจากนี้ผู้เขียน
ใคร่ขอขอบพระคุณช่างทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้ทุกคนที่เป็น
ส่วนสำคัญที่สุดต่อการฟื้นฟูส่งเสริมและพัฒนาผ้าทอ
พื้นบ้านให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอยู่คู่สังคม
ภาคใต้ตลอดไป และเจ้าหน้าที่ทุกคนของโครงการจัดตั้ง
ศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตหาดใหญ่ นักศึกษาอาสาสมัครเก็บข้อมูล
ซึ่งเป็นกำลังสนับสนุนหลักในการร่วมกันพัฒนางาน
วัฒนธรรมของไทยซึ่งเป็นงานเพื่อการสร้างชาติที่สำคัญ

เอกสารอ้างอิง

- ธวัชชัย วงศ์ธนาสุนทร. (2540). แบบแผนการผลิตงาน
หัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง: กรณีศึกษาหมู่บ้านทอผ้าใน
จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัวรัตน์ ศรีนิล และคณะ. (2542). โครงการประมวลสถานภาพ
วิสัยทัศน์ และกลยุทธ์การวิจัยและพัฒนาเพื่อยก
ระดับผ้าทอพื้นบ้านไทยให้ได้เปรียบในเชิงการแข่งขัน.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร. โครงการพัฒนาผ้าทอพื้นเมืองในทุก
จังหวัดทั่วประเทศ (2544). ผ้าพื้นเมือง: การสำรวจ
ผ้าทอพื้นเมือง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2540). ผ้าพื้นบ้านปักผ้าได้อดดี ปัจจุบัน.
อนุสาร อสท. 17(10), 102-104.
- สุมนัส จิตพิทักษ์. (2525). รายงานการวิจัยเรื่องประวัติความเป็น
มาของผ้าทอเกาะยอ. สงขลา: คณะวิทยาการ-
จัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อัมพร ศรีประสิทธิ์. (ม.ป.ป) ผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้ จุดประกาย
เพื่อการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น. สงขลา: โครงการ
จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

อัมพร ศรีประสิทธิ์ และ วรณา ประยุกต์วงศ์. (2545).
ศักยภาพสตรีช่างทอผ้าและแบบแผนการผลิตผ้าทอ
พื้นบ้านภาคใต้. บทความนำเสนอในที่ประชุมวิชาการ
นานาชาติภาคใต้ เรื่อง ประสบการณ์ไทยทักษิณ:
การบริหารทางสังคมในทัศนะประชาชน ณ โรงแรม
ซี เอส ปัตตานี จังหวัดปัตตานี วันที่ 13-15 มิถุนายน
2545.